

Mikes Lili PhD-hallgató,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Alkotmányjogi Tanszék

VIII. évfolyam | Vol. VIII
2014/2. szám | No. 2/2014
Tanulmány | Article
www.dieip.hu

A méhmagzat érdekeinek képviselője: gondnok vagy gyám?

*„Nasciturus pro iam nato habetur, si de ipsius partus commodis quaeritur”
(A születendő már megszületettnek minősül, ha érdekeiről van szó.)*

I. Bevezetés

A magzat a magyar jog szerint nem jogalany. Érdekeinek védelme azonban lényeges, amelyet kifejez az is, hogy a jogalkotó 2012-től alaptörvényi szinten, államcélként határozza meg. Ezt a védelmet a magyar jogrendszer több síkon valósítja meg. A 64/1991. (XII. 17.) AB határozat alapján a méhmagzat védelmének törvényi útra kell tartoznia. A magzati élet védelméről az 1992. évi LXXIX. törvény rendelkezik. A büntető jog védi a magzat érdekét azzal, hogy a magzatelhajtást bűncselekménnyé nyilvánítja [a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 163. §]. A polgári jog gondoskodik a megszületendő gyermek érdekeiről, s ezt technikailag a magzat jogképességének az élveszületés feltételéhez kötött elismerésével oldja meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy a gyermek vagyoni érdekeit a megszületéséig fennálló függő jogi helyzettel biztosítsák [64/1991. (XII. 17.) AB határozat].

A hatályos jogi szabályozás szerint a méhmagzat jogképessége általános, egyenlő, de élveszületésétől függően feltételes. A jogképesség az olyan jogok vonatkozásában is az embert (és nem a méhmagzatot) illeti meg, amelyek még megszületése előtt keletkeztek. Ilyen esetben függő jogi helyzet áll elő, amely véglegessé azáltal válik, hogy létrejön a jogalany, vagy létrejötté meghiúsul. Ha létrejött, a jogok keletkezésük időpontjában illetik meg őt. A méhmagzat jogképessége tehát élveszületésével válik feltétlenné.

Jogképesség hiányában is lehetnek azonban a magzatnak olyan érdekei (vagyoni, öröklésjogi, családjogi), amelyek védelemre szorulnak. Ezt a védelmet elsődlegesen törvényes képviselői (szülei) hivatottak képviselni, azonban előfordulhatnak olyan esetek, amikor ezt a feladatot nem képesek ellátni, vagy érdekellentét folytán nem láthatják el. Ezen esetek orvoslására szolgál a méhmagzat gondnoksága, amely intézményének történeti hagyományának ismertetését követően az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.), illetve a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) szabályozását, valamint a bírói gyakorlat egyes vonatkozásait tekintem át.

II. Római jog

Már az ókori Rómában is a személyiség az élveszületéssel kezdődött. A már megfogant, de még meg nem született gyermeknek alapvetően nem lehettek jogai. Bizonyos esetekben azonban fictióval úgy tekintették, mintha már megszületett volna, különösen, ha az érdekei védelméről volt

szó. A legjelentősebb ilyen terület az öröklésjog volt, ahol az érdekvédelem azáltal valósult meg, hogy az apa halála után született gyermek örökölhetett (postumus). Azonban ha halva született, úgy tekintették, mintha meg sem fogant volna. Mivel az öröklésjogi kérdések az ókorban kifejezett jelentőséggel bírtak, a magzat érdekeit védő intézmények is először e területen jelentek meg. Itt jelent meg először a méhmagzat védelmére rendelt gondnok intézmény is, akinek elsődleges feladata a magzat öröklési jogának biztosítása volt. Mindezekből fejlődött ki az ismert jogelv: „valahányszor a méhmagzat érdekeiről van szó, őt úgy kell védelemben részesíteni, mintha már élő ember volna” (Paulus D. 1.5.7).

Az érdekvédelem kezdő időpontját a gyermek törvényes, illetve törvénytelen volta határozta meg. A klasszikus korban születendő gyermek jogállására a törvényes házasságból származás esetén a fogantatás időpontja, a házasságon kívüli születés esetén a világra jövetel időpontja volt irányadó. Jusztiniánusz tette általánossá a születés időpontját. A fogamzás időpontjára vonatkozó a mai napig alkalmazott vélelem szintén római jogi eredetű: a fogamzás idejét a születéstől visszafelé számított 182. és 300. nap közé tették (megdönthető vélelem).

A római jog ismerte mind a gyámság, mind a gondnokság intézményét. A gondnokságot a gyámságtól megkülönböztető főbb ismérvek a következők voltak: a gondnokolt személyi felügyeletét is magába foglalhatta, a gondnok alakszerűtlen jóváhagyását (consensusát) adta a gondnokolt jognyilatkozatához (a gyám auctoritását), lehetett eseti jellegű is, valamint gondnoka teljesen cselekvőképes személynek is lehetett. Aki ügyeinek vitelére egészben vagy részben képtelen volt és nem állott apai hatalom vagy gyámság alatt, gondnokság (cura) alá került. A római jogban ismert gondnoksági fajták az alábbiak voltak:

- XII. táblás tv. szerint: elmebetegek gondnoksága; tékozlók feletti gondnokság.
- Klasszikus kor: 25 évnél fiatalabb serdültek gondnoksága; távollévő gondnoksága; serdületlenek gondnoksága (ha a gyám akadályozva van); nyugvó hagyaték gondnoksága; méhmagzat gondnoksága; testileg fogyatékos személy gondnoksága.¹

III. Rendi jog

A római jogi alapok átvétele meghatározó volt rendi jogunkban. Az ember személyisége születéstől haláláig tartott. A születés tényét a keresztlevél, a halál tényét a halotti anyakönyv igazolta. A római elv – Nasciturus pro iam nato habetur, si de ipsius partus commodis quaeritur (a születendő már megszületettnek minősül, ha érdekeiről van szó) – érvényesült a rendi hazai jogban is. A méhmagzat akkor számított fogantatásától személynek, ha ez érdekében állott. A fogantatási időre vonatkozó római vélelmek szintén ismertek voltak.

A gyámság és a gondnokság római jogból ismert határozott megkülönböztetése azonban már nem érvényesült hazánkban. A két intézmény a magyar jogban eleinte nem határolódott el egymástól. A gondnokság önálló fogalomvá válásának későbbre tolódását magyarázza az, hogy a gyámság szélesebb körű volt, így kiterjedt például az elmebetegekre is, másrészt a törvényes korú személyek vagyonának védelmére sem volt szükség, hiszen az ősi javak elidegenítése és megterhelése az örökösök tudta nélkül érvénytelen volt. A gondnokság intézménye a személyi és vagyoni ügyekben bizonyos körülmények folytán önálló intézkedésre képtelen nagykorúaknak és kivételesen egyes kiskorúaknak nyújtott védelmet. Gondnoka volt a törvényes korúnak teljeskorúságáig, azon túl annak, aki ügyei intézésére nem képes. A gondnok jogai és kötelezettségei megegyeztek a gyáméval.²

¹ Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*. Szeged 2008. 115-116. o., 157. o.

² Mezey Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 80. o., 114. o.

Béli Gábor: *Magyar jogtörténet*. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2000.,2009. 63. o.

De iurisprudencia et iure publica

Itt érdemes megjegyezni, hogy az Osztrák Polgári Törvénykönyv – amely 1853 és 1861 között volt hatályban hazánkban – is ismerte a méhmagzat gondnokságát. A 22. §-a szerint a méhmagzatot valahányszor az ő érdekeiről van szó úgy kell védelembe részesíteni mintha élő ember volna.

IV. Polgári jog

A gondnokság hazai szabályozását illetően jelentős állomás a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi 20. törvénycikk (a továbbiakban: Gytv.), amelynek 30. §-a rendelkezik a méhmagzat, illetve a születendő végrendeleti utóörökösök képviseléről. Méhmagzat részére a következő esetekben lehetett gondnokot rendelni:

- ha világra jövetel folytán atyai hatalom alá kerülne, s érdeke atyja érdekével ellenkeznék,
- ha atyai hatalom alá nem kerülne és világra jövele esetén érdeke anyja érdekével ellenkeznék,
- ha a gondnokság elrendelését az anya kéri.

Utóörökös részére gondnokrendelésnek akkor volt helye, ha ez a hagyatéki eljárás során vagy ezenkívül is szükségesnek mutatkozott.

A Gytv. egyes rendelkezéseit módosította az 1885. évi 6. törvénycikk. E szabályozásokat követően 1945-ig a gyámsággal és a gondnoksággal csak miniszteri rendeletek foglalkoztak.

A méhmagzat gondnokságának intézményesülését követően a hazai jogtudósok is egyre többet foglalkoztak a magzati érdekvédelemmel.

Szladits Károly Magyar magánjog c. művében így fogalmaz: „Nem tartozik a jogképesség kérdésének keretébe az a kérdés, hogy a méhmagzatot, a nasciturust élve születése esetére milyen jogok (pl. öröklési jogok, egyéni kártérítési jog az anya testén elkövetett testi sértések miatt) illetik meg, mert a méhmagzatot egy jogrendszer sem tekinti személynek. A „nasciturus pro iam habetur” elv alkalmazásánál (Mtj. 8. §) lényegileg arról van szó, hogy mindazokban a jogviszonyokban, amelyekben méhmagzat szerepel jogosult vagy kötelezett gyanánt, a függőség jogi helyzete³ áll elő, amelyet az élve születés vagy annak lehetetlenné válta (elvetélés) fordít bizonyosra.”⁴

A jogképesség kezdetéről a következőket írja: „A jogképesség a születés befejezésével kezdődik, de csak élve születés esetén áll be; az újszülött „életképessége” nem kívántatik meg. Mikor van befejezve a születés és élve születettnek tekinthető-e a magzat: orvosi szakkérdés.”⁵

Megfogalmazta, hogy a méhmagzat esetén feltételes jogképességről, illetve várományról beszélhetünk; továbbá szólt a fogantatási vélelemről is. „A méhmagzat, élve születésének esetére, szintén jogképes. Jogképessége nincs bizonyos jogokra vagy szerzési módokra szorítva, hanem általános, de csak feltételes szerzőképesség.(...) A méhmagzatnak fenntartott jogszerzési lehetőség valójában váromány. Annak bizonyítására, hogy a jogviszony keletkezésére irányadó időpontban a méhmagzat meg volt-e már fogantatva: a születéstől visszafelé számított leghosszabb fogamzási időszak (10 hónap) határoz, hacsak nem bizonyíthatni, hogy a fogantatás máskor történt.

A méhmagzat részére fenntartott jogok – a családi jogokon felül⁶ - különösen az öröklési jogok, melyek életbenléte esetére ráesnének, valamint azok a kártérítési követelések, amelyek a gyermeket a tartásra köteles szülő (ideértve a törvénytelen gyermek természetes apját) elvesztése

³ E függőség jogi szerkezetét különbözően magyarázzák. Szász-Schwarz szerint célvagyonnal van dolgunk.

⁴ Szladits Károly: *Magyar magánjog I., Általános rész*; Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939. 400.

⁵ Szladits Károly 1939: i.m. 509. o.

⁶ A méhmagzatnak is vannak jogai, melyeknek születése esetére fenntartásáról és érvényesítéséről törvényes elválás esetében a bíróság hivatalból tartozik gondoskodni. (Kúria 1555/1892.: intézkedés a születendő gyermek elhelyezéséről és tartásáról)

miatt mással szemben illetik (az ellen, aki a tartásra kötelezett haláláért felelős, pl. bűncselekmény alapján, vasúti vagy más üzemi baleset okából stb.).⁷ Szladits tehát a fogamzás megdönthető vélelmeként a születéstől visszafelé számított 10 hónapos időszakot jelülte meg. Ez a szabályozás két ponton tér el a római hagyományoktól: egyrészt az ott meghatározott 300 nap kevesebb, mint a Szladits által alkalmazott 10 hónap; másrészt a római jog megjelöli a legkésőbbi fogantatási időpontot (182. nap) is.

A méhmagzat érdekeinek képviselőjét illetően Szladits így fogalmaz: „A méhmagzatot feltételes jogviszonyai tekintetében az a szülő képviseli, aki elveszületése estében képviselőre jogosítva lenne; érdekellentét esetében a gyámhatóság a méhmagzat részére gondnokot rendel.⁸ A még meg sem fogant születendő ember nem lehet jogalany, de szintén lehet alanya egyes külön biztosított várományoknak, így szerepelhet utóörökösül, vagy utóhagyományosul, s e minőségben képviselőre gondnokot is lehet rendelni.”⁹

A méhmagzat részére rendelt gondnokság esetköreit illetően felidézi a Gytv. szabályait:

Méhmagzat részére tisztán képviselői szempontjából¹⁰ gondnokságnak van helye, de csak a következő három esetben:

- a) ha világrajövetelével atyai hatalom alá kerülne és érdeke atyjának érdekével ellenkeznék;
- b) ha világrajövetelével atyai hatalom alá nem kerülne, de érdeke anyjának érdekével ellenkeznék;
- c) ha világrajövetelével atyai hatalom alá nem kerülne, de az anya kéri a gondnokság elrendelését.

Tehát a méhmagzat képviselője – a fent említett érdekellentét hiányában – elsősorban az atyát (a leendő atyát) másodsorban, vagyis atya nem léteben, az anyát (a leendő anyát) illeti. Míg azonban sem az atya, sem az anya nem mondhat le kiskorú gyermekének törvényes képviselőtől a már fogant, de még meg nem született gyermek képviselőjét a leendő anya nem köteles vállalni.

Kérdés, hogy abban az esetben, ha az atya a születendő méhmagzat részére gyámot nevezett, az atya halála után ki képviseli a méhmagzatot. Kétségtelennek kell tartani, hogy a nevezett gyám nem igényelheti a méhmagzat képviselőjét, mert az, ha érdekellentét nincs, elsősorban a leendő anyát illeti. De ha az anya kéri a gondnokság elrendelését, akkor sem követelheti a méhmagzat feletti gondnoki tisztet a nevezett gyám, mert ilyen gondnoknevezés joga az anyát nem illeti meg. Természetesen annak nem csak nincs akadálya, de a gyámhatóság helyesen jár el, ha hivatalból azt a személyt rendel ki a méhmagzat gondnokául, akit a méhmagzat elveszületése esetén, a nevezett gyámi tiszt meg fog illetni.

A gyakorlat szerint a méhmagzat létezését, ebben az esetben, nem szükséges orvosi bizonyítvánnyal igazolni, hanem elég, ha azt a leendő anya elismeri. Ezt a gondnokságot a gyámhatóság elrendelheti a leendő anya kérelmére vagy hivatalból vagy minden olyan személy kérelmére, akit a méhmagzat világrajövele jogi érdekében érint.¹¹

Szladits a méhmagzat általános érdekvédelmén túl különös figyelmet fordított az öröklésjogi kérdésekre is. Foglalkozott az utóörökösök képviselőjével is, amelyet hatályos öröklési jogunk már nem ismer el. „Utóörökös az a személy, akit a végrendelet – meghatározott eseménytől vagy időponttól kezdve – a kijelölt örökös felváltására nevez meg. Hatályos jogunkban az elsősorban nevezett örökös halála esetére történt örökösnevezés érvényessége attól függ, hogy az elsősorban nevezett örökös az örökös elöl vagy az örökös után hal-e meg; az első esetben a másodsorban nevezett örökös kijelölése – mint helyettes örökösnevezés –

⁷ Szladits Károly 1939: i.m. 509-510. o.

⁸ Sárffy Andor: Jövőbeli ember jogképessége nagyon érdekesen fejti ki, hogy mindezekben a vonatkozásokban a még meg nem fogant ember is lehet jogok, sőt bizonyos (nyilatkozási) kötelezettségek alanya. Az ilyen jövőbeli jogok jogosultságok képviselőre per analogiam ki kellene terjeszteni a gondnokrendelés lehetőségét.

⁹ Szladits Károly 1939: i. m. 509-510. o.

¹⁰ Ez a gondnokság más természetű és sokkal szűkebb terjedelmű, mint a római jogban ismert cura ventris.

¹¹ Szladits Károly: *Magyar magánjog II., Családi jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1940. 561-563. o.

De iurisprudencia et iure publico

érvényes lesz (Ptk. 645. § (1). bek.); ha az elsősorban nevezett örökös az örökgyógyó után hal meg, a másodsorban nevezett örökös kijelölése – mint utóörökös-nevezés – érvénytelen lesz. Az utóörökös nevezésével ellentétben a Ptk. nem zárja ki az utóhagyományos nevezését, vagyis a feltételtől vagy időponttól függő hagyomány rendelkezését.”¹²

Szladits tehát mind az utóörökösök, mind az utóhagyományosok érdekvédelmével foglalkozott. Úgy vélte, esetükben gondnokságnak akkor van helye, amennyiben ez a hagyatéki eljárás során vagy ezenfelül szükségesnek mutatkozik. A gondnokság elrendelése és a gondnok kirendelése – hasonlóan a méhmagzat gondnokságához – a gyámhatóság hatáskörébe tartozik.

Szól arról is, hogy a gyámhatósági gyakorlat kiterjesztően értelmezi a gondnokrendelésre vonatkozó szabályt és a gyámhatóság hatáskörébe tartozónak tekinti a gondnokrendelést abban az esetben is, ha olyan végrendeleti utóörökösről van szó, aki esetleg már életben van, de kiléte nem ismeretes, mert az valamely bizonytalan esemény bekövetkeztétől függ. Például, ha utóörökösként az örökgyógyónak az a lányunokája van megnevezve, aki az előörökös halálakor még hajadon.

A születendő gyermeket, mint végrendeleti utóörököszt tehát nem a leendő atya, hanem a Gytv. 30. §-ának c) pontja alapján kirendelt gondnok hivatott képviselni. (Természetesen – érdekellentét hiányában – annak nincs akadálya, hogy a gyámhatóság a leendő atyát rendelje ki a születendő részére gondnokul.) A bírói gyakorlat értelmében az így kirendelt gondnok a születendő utóörökösök öröklési igényét akár per útján is érvényesítheti, mert az utóörökös, az öröklés szempontjából jogképes és gondnokának képviseleti jogköre a peres eljárásra is kiterjed.

Szladits felhívja a figyelmet a gondnok bíróság előtti eljárásának egy lényeges esetére. Amennyiben az ellenféllel megegyezve bejelenteti, hogy az elsőbírósági ítélet ellen jogorvoslattal nem él, az lényegileg a felperessel peren kívül kötött egyezségnek minősül, amely csak gyámhatósági jóváhagyás esetén érvényes. Ebből következően a gyámhatóság jogosult az ügygondnoknak ezt az eljárását felülbírálni, és ha azt a születendő érdekeire sérelmesnek tartja, joga van az ügygondnokot tisztából felmenteni, és új ügygondnokot kirendelni.¹³

Szladitstól eltérően Nizsalovszky Endre az eseti gondnokság körébe sorolja a méhmagzat gondnokságának jogintézményét. Eseti gondnokságról akkor beszélhetünk, amikor bizonyos ügyek ellátására vagy valaki érdekeinek ideiglenes képviselőre a gyámhatóság rendel ki gondnokot, anélkül, hogy ezt a gondnokrendelést a bíróság gondnokságot rendelő határozata előzte volna meg. Ilyen gondnokrendelés lehetséges tehát a méhmagzat esetében, az élve születése esetére megillető jogok megóvása végett. Az ilyen gondnok működésére, felmentésére és elmozdítására – néhány eltéréssel – a gyámra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.¹⁴

IV.1. Polgári Törvénykönyv (1959. évi IV. törvény)

A méhmagzat gondnokságáról a Ptk. 10. §-a, illetve a Ptk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban Ptké.) 7. §-a ekképpen rendelkezik:

Ptk. 10. § A gyermek részére már megszületése előtt gondnokot kell kirendelni, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges, különösen ha a gyermek és törvényes képviselője között érdekellentét van.

Ptké. 7. § (1) Méhmagzat részére a gondnokot a gyámhatóság rendeli ki.

(2) A gondnokrendelést bármelyik szülő vagy nagyszülő, az ügyész, illetőleg az anya lakóhelye szerint illetékes községi, városi, fővárosi kerületi jegyző kérheti.

Gondnokrendelésnek hivatalból is helye van. (Módosította: 1991. évi XX. törvény 48. § (1).)

(3) A gondnok abban az ügyben, amelyben kirendelték, olyan jogkörrel jár el, mint a gyám.

¹² Vékás Lajos: *Öröklési jog*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008. 79-80. o.

¹³ Szladits Károly 1940: i. m. 561-563. o.

¹⁴ Nizsalovszky Endre: *Polgári jog és családi jog*. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1957. 161-162. o.

A Ptk. a születendő gyermek jogainak és törvényes érdekeinek védelmét gondnokrendeléssel biztosítja. A gondnok kirendelése minden olyan esetben indokolt, ha a méhmagzat vagy a megszületendő gyermek akár vagyoni, akár családjogi viszonyok alanyává válik és a szülők a gyermek törvényes képviselőjét nem képesek megfelelően ellátni. A 10. § kiemeli, hogy a gondnok kirendelésre különösen akkor van szükség, ha érdekellentét van a születendő gyermek és a törvényes képviselője között. Az érdekellentétnek értelemszerűen a születendő gyermek és az anya között kell fennállnia olyan ügyben, ahol az anya, mint a méhmagzat képviselője a születendő gyermeke rovására vagyoni vagy egyéb nem vagyoni előnyhöz jutna. A már megszületett gyermek és anyja között fennálló érdekellentétre ez a szabály nem terjed ki.

A Ptké. 7. § (2) bekezdésének értelmében a gondnokrendelésre hivatalból, bármelyik szülő, nagyszülő, vagy az ügyész kérelme alapján kerülhet sor. A gondnokot a gyámhatóság rendeli ki. A gyámhatóság a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet szerint a méhmagzat részére az alábbi esetekben rendel gondnokot:

- a 132. § (4) bekezdésének a) pontja alapján, ha a születendő gyermek jogainak megóvása érdekében szükséges,
- a 138. § (1) bekezdése alapján, amely a Ptk. 10. §-ának tartalmával egyezően szabályozza a gondnokrendelés feltételeit,
- a 138. § (2) bekezdése alapján a gyámhatóság a gyermek családi jogállásának teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal történő rendezése érdekében köteles a méhmagzat részére gondnokot rendelni, ha a születendő gyermek anyja cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes. Cselekvőképtelen a 14. életévét be nem töltött kiskorú; akit a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett, és enélkül is az, aki olyan állapotban van, hogy ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik (lásd a Ptk. 15-17. §-aihoz fűzött magyarázatot). Korlátozottan cselekvőképes a 14. életévét betöltött kiskorú, feltéve, hogy nem cselekvőképtelen, továbbá az a nagykorú, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett. Ezekben az esetekben a gondnokrendelés alapja nem az érdekellentét, hanem az a jogi tény, hogy a születendő gyermek anyja nem önjogú, tehát a gyermek érdekét nem képes megfelelően képviselni.

Adott körülmények között a nem önjogú anya és az ő törvényes képviselője között is fennállhat érdekellentét. Ebben az esetben mind a méhmagzat, mind a nem önjogú anya érdekeinek védelmét a gondnokrendeléssel kell biztosítani.

- a 138. § (3) bekezdése alapján a méhmagzat gondnokának a tevékenysége születés időpontjáig terjed.
- a 138. § (4) bekezdése értelmében a szülő törvényes képviselői jogát korlátozó rendelkezéseket a méhmagzat tekintetében is alkalmazni kell. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) 86. § (1) bekezdésének rendelkezése szerint a szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét - a méhmagzatot - mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje. A szülő képviselői jogát korlátozó rendelkezéseket a Csjt. 86. § (2) és 87. § (1)-(2) bekezdései tartalmazzák. Eszerint a méhmagzat jogai és érdekeinek megóvása végett részére gondnokot kell rendelni:
 - a) olyan ügyekben, ahol a méhmagzatnak dologi várománya van, de a szülőt a vagyonkezelői jog nem illeti meg, illetőleg a vagyon nem tartozik kezelés alá [Csjt. 86. § (2)]. Az a szülő ugyanis, akinek nincs vagyonkezelői joga, nem képviselheti a születendő gyermekét vagyoni ügyekben. Ilyen helyzet áll elő, ha pl. a gyámhatóság a szülői felügyeletet együttesen gyakorló szülők közül a születendő gyermeket megillető hagyaték kezelésére a Csjt. 79. § (2) bekezdése alapján az egyik szülőt jelölte ki. Ilyenkor a másik szülőnek a dologi váromány körébe tartozó hagyatéki vagyont illetően nincs törvényes képviselői joga. A gyámhatósághoz beszolgáltatott (letétbe helyezett) pénz és

De iurisprudencia et iure publico

értéktárgyak feletti rendelkezéshez (kezeléshez) pedig a gyámhivatal hozzájárulására van szükség.

- b) azokban az ügyekben, ahol a szülő vagy házastársa, egyenes ági rokona, a szülő törvényes képviselője alatt álló más személy a méhmagzattal szemben ellenérdekű félként szerepel [Csjt. 87. § (1)].
- c) az örökbefogadással kapcsolatos nyilatkozat kivételével olyan ügyben, melynek tárgya a méhmagzat családi jogállásának (pl. apaság) megállapítása [Csjt. 87. § (1)].
- d) azokban az ügyekben, ahol a szülőtől a gyámhatóság a törvényes képviselőt jogát elvonta [Csjt. 87. § (2)].

A gondnok tevékenységét a gyermek születéséig látja el. A 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 131. § (1) bekezdése értelmében a gondnokságra a gyámság szabályait kell alkalmazni. Adott esetben tehát nem a távollévő személy képviselőt vagy az ügyei vitelében akadályozott személy képviselőt ellátó, illetőleg az eseti gondok jogkörével jár el, hanem teljes jogkörben képviseli a születendő gyermeket megszületéséig.

A gondnokrendelés különös indokaként szolgáló érdekellentét valószínűsíthető akkor, ha a születendő gyermek, a méhmagzat olyan jogviszony alanyává válik – születésétől kezdve feltétlenül –, amelyben szülője is érdekelt, és a kettőjük közötti érdek ellentétes. Ha azonban a gondnok kirendelésének nem a lehetséges érdekellentét az alapja, hanem önmagában az a körülmény, hogy a születendő gyermek anyja kiskorú, illetőleg gondnokság alatt áll, lehetséges, hogy a megszületést követően a gondnokrendelés immár szabályos gyámrendelés formájává alakuljon át. A méhmagzat részére rendelt gondnok tevékenységi köre önmagában határidőhöz kötött: a születés időpontjáig terjed. A születést követően már emberről van szó, akinek a képviselőt vagy a törvényes képviselője látja el, illetőleg ha az érdekellentét a megszületett gyermek és a szülők között továbbra is fennáll, akkor e vonatkozásban eseti gondnok kirendelésére kerülhet sor, hogyha az anya nem önjogú, akkor pedig gyámrendelésre.¹⁵

IV.2. Családjogi Törvény, valamint az új Ptk. Családjogi Könyve

A gyámság és a gondnokság fogalma a 20. század második felére definitíve és elnevezésében is kettévált. A gyámság egyértelműen a kiskorúakra, míg a gondnokság az ügyeik vitelére teljesen vagy korlátozottan alkalmatlan nagykorúakra vonatkozott.

A gyámság viselését a törvény állampolgári kötelezettségként szabályozta, de meghatározta azon személyek körét, akik gyámságot nem viselhettek, illetve a gyámi tiszttel elvállalása alól mentességet kérhettek. A gyám a gyámolt személy gondviselője, vagyonának kezelője és törvényes képviselője.

Mivel a magzat gondnokának jogaira és kötelezettségeire a gyámságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, a következőkben ezeket a szabályokat tekintjük át a Csjt. valamint az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének tükrében.

A Csjt. megfogalmazásában a gyám a gyámsága alatt állónak gondozója, vagyonának kezelője és törvényes képviselője. Jogaira és köteletségeire – eltérő törvényi szabályozás hiányában – a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és köteletségeire vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. A gyám működését a gyámhatóság felügyeli és irányítja. A gyámhatóság a gyám jogkörét korlátozhatja, intézkedéseit hivatalból vagy kérelemre meg is változtathatja. A gyámság vállalása állampolgári köteletség, ellátásáért díjazás nem jár, azonban a gyermek megélhetését szolgáló juttatásokat (tartásdíj, gondozási díj, árvaellátás stb.) a gyám kezébe kell folyósítani.¹⁶

¹⁵ Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1.* Kjk-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001. 86-87. o.

¹⁶ 1952. évi IV. törvény, 101-104. §

De iurisprudencia et iure publico

Az új Ptk. Családjogi Könyvének gyámságra vonatkozó szabályait tanulmányozva változásként említhető a vagyonneveléssel kapcsolatban a szülői-, illetve a gyámi jogkör közötti különbségtétel, valamint a gyám díjazására vonatkozó szabályozás.

Az új törvényi szabályozás a szülői felügyeleti jognak a gyermek vagyonának kezelésével kapcsolatos korlátozásait több vonatkozásban enyhítette, így megszüntette a szülőnek a gyermek pénzére és értéktárgyaira vonatkozó – nem szankciós jellegű – „beszolgáltatási” kötelezettséget. A gyámot illetően azonban ezt a korlátozást – a „beszolgáltatás” szó helyett az „átadás” szó használatával – továbbra is fenntartotta.

Mivel a gyámság viselése már nem állampolgári kötelezettség, a törvénynek gondoskodnia kell arról, hogy a gyámnak a gyámsággal kapcsolatos költségei és kiadásai megtérüljenek. (Az 1877. évi 20. törvénycikk a gyám számára háromféle juttatást: költségmegtérítést, a szolgálatok díjazását, illetve jutalmazást tett lehetővé.) A Ptk. a gyám általános díjazását nem kívánja bevezetni, a közszolgálati jogviszonyban, illetve megbízási jogviszonynak tevékenykedő gyámok díjazása az adott jogviszonynak megfelelően történik.¹⁷

V. Az új Ptk. szabályozása

Az új Ptk. legszembetűnőbb újítása a jogintézmény kapcsán az elnevezésbeli változtatás.

2013. évi V. tv.

2:3. § [A magzat gyámja]

(1) A gyámhatóság kérelemre vagy hivatalból gyámot rendel a magzat részére, ha ez a magzat jogainak megóvása érdekében szükséges.

(2) Gyám rendelését a magzat szülője, nagyszülője, az ügyész és a jegyző kérheti.

Az új szabályozás értelmében a kiskorúak részére egységesen gyámot, a nagykorúak részére gondnokot kell rendelni. Ennek megfelelően úgy került át a Ptké. rendelkezése a törvénykönyvbe, hogy a magzat jogainak megóvása érdekében szülője, nagyszülője, az ügyész és a jegyző kérheti a gyámhatóságtól gyám rendelését a magzat részére.

A jogalkotó az egyes könyvek közötti összhang és a fogalmi pontosság érdekében következetesen érvényesíteni igyekszik azt az elvet, hogy a magyar jogban a kiskorúnak gyámja, a nagykorúnak gondnoka van. Ezt a megfontolást szem előtt tartva gyám által biztosít törvényes képviselőt a méhmagzat részére, felváltva ezzel a gondnok tisztét. A változás tulajdonképpen nem érdemi, hiszen a Ptké. 7. §-ának (3) bekezdésének hatályos szövege szerint a gondnok abban az ügyben, amelyben kirendelték, eddig is olyan jogkörben járt el mint a gyám; valójában tehát az új szabályozás a tényleges jogkörhöz csupán a megfelelő elnevezést rendeli hozzá.

Az új szabályozás már nem nevesíti az érdekellentétet, mint a gyámrendelés jellegzetes indokát, helyette attól a feltételtől teszi függővé a gyámrendelést, hogy a méhmagzat jogainak megóvása érdekében szükséges legyen. A gyámhatóság törvényi keretek között szabadon dönthet arról, hogy az adott esetben veszélyben forognak-e a magzat jogai.¹⁸

VI. Bírói gyakorlat

A történeti és a hatályos szabályozás áttekintése után felmerül a kérdés, a gyakorlatban milyen esetekben kerülhet sor a gondnok kirendelésére. Mivel az esetek többségében az édesanya és a magzat közötti érdekkonfliktus az indok, lényeges megfelelően körülhatárolni a magzatot illető

¹⁷Gárdos Péter (szerk.): *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvről*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató kft., Budapest, 2009. 340-342. o.

¹⁸Gárdos Péter (szerk.): i. m. 93. o.

védendő érdekeket. Ez azért is lényeges, hiszen itt az egyik legintimebb kapcsolatba történik külső, hatósági beavatkozás.

A legismertebb és legnagyobb sajtónyilvánosságot kapó terhességmegszakítást érintő eset a Dávodi-ügy volt. A per befejezését követően némiképp konkretizálódott, hogy mely esetekben indokolt a gondnokrendelés, így a magzat „élethez való jogára” hivatkozással az már nem lehetséges.

VI.1. Dávodi per

A 13 éves dávodi kislány anyja terhességmegszakítási kérelemmel fordult a bajai városi kórházhoz. A műtetre 1998. március 2-án került volna sor. A történekről értesülve Kormos Miklós bajai lelkész megpróbálta lebeszélni a családot az abortuszról, eredménytelenül. A lelkész ekkor az Alfa Magzat-, Csecsemő-, Gyermek- és Családvédelmi Szövetséggel vette fel a kapcsolatot. Arra hivatkoztak, hogy a lány hosszú időn keresztül a gyerek megtartása mellett volt, ezért a szövetség a gyermekvédelmi törvény vonatkozó rendelkezése alapján úgy látta, védelemre szorul. A szövetség ekkor a bajai gyámhivatalhoz fordult. A hivatal magzatgondnokot nevezett ki, aki pert indított az abortuszkérelem érvényességének tisztázása érdekében. A méhmagzat részére kirendelt gondnok a Bajai Városi Bírósághoz benyújtott keresetében kérte annak megállapítását, hogy az alperes terhessége nem szakítható meg. A magzat élethez való jogának sérelmére hivatkozott. Letétbe helyeztek a magzat részére egy összeget, amely mint dologi váromány, elveszületése esetén illethette volna meg. Az alperes terhességmegszakítási szándéka és a felperes függő jogi helyzete között fennálló konfliktus olyan érdekellentétnek tekinthető, amely gondnok kirendelést indokolta a magzat részére.

A Bajai Városi Bíróság 1998. március 20-án hatálytalanította a kislány anyjának a terhesség megszakítása iránti kérelmét. A bíróság megállapította, hogy a méhmagzati életkorát élő felperesnek az Alkotmányban biztosított emberi élethez való jogát a végrehajtani tervezett művi abortusz sérti, ezért a kiskorú anya törvényes képviselőjének a terhesség megszakítása iránt előterjesztett kérelmet, mint jognyilatkozatot hatálytalanítja. Tehát a magzat „élethez való jogát” részesítette előnyben az anya önrendelkezési jogával szemben. Ezzel figyelmen kívül hagyva azt, hogy élethez való joga csak a már megszületett személynek van, míg a magzati életet csupán – az 1992. évi LXXIX. törvény szerint – „tisztelet és védelem” illeti meg.

A megyei bíróság azonban megváltoztatta az elsőfokú döntést, és az abortuszt hamarosan elvégezték.

Ez az eset egyedülálló volt abból a szempontból is, hogy a bajai bíróság közvetlenül az Alkotmány 54. §-ára hivatkozott és ítéletét arra alapozta, ezzel alapjogi bíráskodást végezve.

Az esetet követően így foglalt állást a kérdésben az 1998. évi 372. Bírósági Határozat: „A méhmagzat gondnoka útján sem indíthat pert anyjának a terhessége megszakítására irányuló jognyilatkozata érvénytelenségének vagy hatálytalanságának megállapítása iránt. A bíróságnak az ilyen igényt tartalmazó keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania, illetőleg - az eljárás későbbi szakaszában - a pert meg kell szüntetnie.”

VII. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a magzat érdekeinek védelme szempontjából elengedhetetlen a gyám-, illetve a gondnokrendelés lehetőségét biztosítani. Ezt támasztja alá az Alaptörvényben államérdekként megjelenő magzati élet védelme. Mivel a magzati élet védelme – a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény szerint – az állapotos nőről történő gondoskodással valósítható meg, továbbá mivel a magzat nem jogképes – így jogok és kötelezettségek alanya sem

De iurisprudencia et iure publico

lehet – nincs élethez való joga és ennek védelmére így gondnok (gyám) sem rendelhető ki a számára.

A gondnokrendelés elsődleges célja, hogy a magzatot elveszületése esetén ne érje hátrány abból kifolyólag, hogy egyes – elsősorban vagyoni jogi – igényeket megszületése előtt nem érvényesíthet.

Egyetértek az új Ptk. elnevezésbeli változtatásával is, hiszen eddig is a gyám jogkörére vonatkozó szabályokat kellett a méhmagzat gondnokára alkalmazni. Továbbá az új szabályozás a fogalmi tisztázottság miatt lényegesen logikusabbnak tekinthető.

A jogintézmény gyakorlati megvalósulását illetően fontosnak tartom – az ismertetett kereteken belül – a lehető legindividuaisabb döntéshozatalt.

Felhasznált irodalom

Béli Gábor: *Magyar jogtörténet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000.,2009.

Gárdos Péter (szerk.): *Kézükönyv az új Polgári Törvénykönyvről*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató kft., Budapest, 2009.

Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1*. Kjk-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001.

Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

Molnár Imre – Jakab Éva: *Római jog*. SZTE, Szeged, 2008.

Nizsalovszky Endre: *Polgári jog és családi jog*. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1957.

Szladits Károly: *Magyar magánjog I., Általános rész*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939.

Szladits Károly: *Magyar magánjog II., Családi jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1940.

Vékás Lajos: *Öröklési jog*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008.